

Helena Válková

POMOC OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ, NÁHRADA ŠKODY A JEJÍ VYMAHATELNOST VE SVĚTLE NOVÉ LEGISLATIVY

Abstrakt: Příspěvek je věnován analýze předností a mezer návrhu nového zákona o obětech trestných činů, který je od března 2012 projednáván Poslaneckou sněmovnou. Výklad je věnován jak základní charakteristice tohoto zákona a jeho nových institutů, prostřednictvím kterých dochází k významnému zlepšení postavení a práv oběti před, v průběhu i po skončení trestního řízení, tak si všímá i oblasti, která bohužel vždy zůstávala na okraji pozornosti politiky a legislativy, totiž nedostatečného zajištění vymahatelnosti náhrady škody pro poškozené trestnou činností. Uvedeny jsou proto i návrhy žádoucích změn trestního řádu, které by měly být nutně doprovázeny změnami netrestních norem, jako je především občanský soudní řád, insolvenční zákon, exekuční řád aj.

Klíčová slova: oběť, prohlášení oběti o dopadu trestného činu, trestní řízení, vymahatelnost náhrady škody, restorativní justice

ÚVOD

V době, kdy je tento příspěvek zpracováván¹, není ještě známo, zda a v jakém definitivním znění bude schválen *vládní návrh zákona o obětech trestných činů a změně některých zákonů* (dále jen *návrh zákona o obětech*) z 15. 2. 2012, který je již téměř rok projednáván poslaneckou sněmovnou ČR. Dále se proto vychází ze znění, které je obsahem sněmovního tisku 617 a z pozměňovacího návrhu, který projednal a doporučil plénu Poslanecké sněmovny dne 22. 11. 2012 její Ústavněprávní výbor. Smyslem tohoto příspěvku je pak upozornit nejen na novinky, které návrh zákona o obětech přináší, ale i na některá jeho úskalí. Již na tomto místě je však třeba zdůraznit, že i v nyní předkládané podobě představuje návrh zákona velmi výrazný pozitivní posun ve prospěch pomoci obětem trestné činnosti v České republice.

Jedním z důvodů bude jistě i to, že návrh zákona o obětech implementuje závazky vyplývající z dokumentů přijatých k podpoře obětí trestných činů na úrovni evropské legislativy (rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV z 15. 3. 2001, o postavení oběti v trestním řízení, směrnice Rady 2004/80/ES z 29. 4. 2004, o odškodňování obětí trestných činů), včetně těch nejaktuálnějších, jaký představuje nepochybně směrnice Evropského parlamentu a Rady z roku 2011 zavádějící minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu.

Přijetím nové normy by došlo i k nahrazení v řadě ohledů nevyhovující, a proto i obětní trestné činnosti nedostatečně využívané dosavadní úpravy obsažené v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, jejíž obsah sice z velké části návrh nového zákona přebírá, avšak v podstatně modifikované podobě. Náznorným příkladem jedné z takových pozitivních změn je např. nahrazení dosavadní povinnosti oběti odvést na účet ministerstva spravedlnosti částky, které obdržela jako náhradu škody až do výše poskytnuté pomoci, přechodem tohoto jejího nároku vůči pachateli na stát. Dosud platná právní úprava totiž v rozporu s právním principem snahy o dosažení tzv. „užitečného účinku“

¹ Příspěvek byl zpracován v dubnu 2012 pro XX. Karlovarské právnícké dny (7. 6. – 9. 6. 2012) a aktualizován počátkem prosince 2012.

(*effet utile*), spíše než pomáhala znovu „trestala“ ty oběti, kterým se podařilo získat do pěti let od poskytnuté peněžité pomoci od pachatele náhradu škody, když je zavazovala v takových případech k navrácení v minulosti obdržené, avšak obvykle již dávno – např. na léčebné náklady – spotřebované částky (srov. § 12 zák. č. 209/1997 Sb.).

1. KONCEPCE NÁVRHU ZÁKONA O OBĚTECH A JEHO PŘEDNOSTI

Návrh zákona sestává ze dvou základních částí, z nichž prvá upravuje práva obětí jako subjektu zvláštní péče státu, zatímco druhá část stanoví právní rámec spolupráce státu s nevládními organizacemi poskytujícími obětem trestné činnosti pomoc.²

Velmi důležité je v návrhu zákona vymezení klíčových pojmů (§ 2) a formulace základních zásad (§ 3), které mají interpretační význam pro správné uplatňování zákona v praxi a jejichž společným cílem je *zlepšení postavení obětí, jak pokud jde o respektování její osobnosti a důstojnosti, tak pokud jde o její právo na péči a zdvořilé, šetrné zacházení ze strany státních i nestátních institucí a subjektů* (§ 3 odst. 2). Tato úprava se tak pokouší zamezit prohlubování již trestným činem způsobené újmy a předejít vzniku sekundární viktimizace neboli slovy zákona *újmy druhotné* (vymezené v § 2 odst. 5).

Pokud jde o základní pojmy, se kterým zákon pracuje, patří mezi ně zejména *oběť*, kterou se na rozdíl od poškozeného ve smyslu § 43 TrŘ, pro účely zákona rozumí pouze *fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil* (§ 2 odst. 2), se zdůvodněním, že pouze u takové osoby lze předpokládat subjektivní pocitování způsobené újmy a možnost jejího zmírnění poskytnutou odbornou pomocí a péčí. Kromě toho jsou za oběti návrhem zákona pokládáni i *pozůstalí po usmrcených obětech trestných činů, pokud jsou zároveň osobami blízkými*, tedy těmi, kteří pocítují ztrátu svého příbuzného, sourozence, osvojence, osvojitele, manžela, registrovaného partnera nebo druhu jako vlastní újmu, přičemž je-li těchto obětí více, považuje se za oběť každá z nich (§ 2 odst. 3).

Další nově vytvořenou kategorií obětí představuje tzv. *zvlášť zranitelná oběť*, kterou se rozumí *dítě, osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, oběť trestného činu obchodování s lidmi* (§ 168 TrZ) *a oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy* (přesné vymezení jednotlivých subkategorií obětí je obsahem § 2 odst. 4). Již ze samotného názvu zvlášť zranitelná oběť vyplývá potřeba těmto obětem poskytnout vyšší míru pomoci a podpory (speciální péči) než ostatním obětem, jinak se zvyšuje riziko jejich sekundární viktimizace.

I proto mají oběti splňující požadavky na zařazení do této kategorie nárok na poskytnutí odborné bezplatné pomoci, a to bez zbytečného odkladu, požádají-li o ni subjekty zapsané do registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů (§ 5 odst. 1). Výjimku z tohoto pravidla představuje oběť trestného činu zanedbání povinné výživy (196 TrZ), nevzniklo-li u ní v důsledku trestného jednání pachatele nebezpečí nouze nebo trvale nepříznivý následek, na níž se právo požádat o bezplatnou odbornou pomoc v takovém případě nevztahuje.

² Blíže srov. GŘIVNA, T. Návrh zákona o obětech trestných činů. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 5, s. II.

Ústřední význam návrhu zákona, který komplexně upravuje postavení obětí trestných činů v České republice, spočívá ve vymezení šíře a obsahu přiznaných a státem zajištěných práv. Mezi ně patří *právo na odbornou pomoc, zahrnující právní pomoc, poskytování právních informací, psychologické poradenství, sociální poradenství a restorativní programy*, přičemž tato práva lze využít nejen před zahájením a v průběhu trestního řízení, ale i po jeho skončení, samozřejmě vždy v závislosti na splnění dalších podmínek, s přihlédnutím ke specifikům konkrétního případu. Obsah jednotlivých práv je přehledně a srozumitelně upraven v jednotlivých zákonných ustanoveních hlavy II návrhu zákona. Na tomto místě upozorníme jen na ty, které jsou buď zcela nové, nebo mají pro většinu obětí trestných činů klíčový význam.

Mezi prvé z nich patří zavedení nového institutu *prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život* (§ 22) převzatého z anglosaské právní úpravy (tam známého jako *victim impact statement*), prostřednictvím něhož se nově dostává oběti možnost vyjádřit se nejen pouze jako dosud k okolnostem rozhodným pro přijetí věcně podloženého a právně bezchybného rozhodnutí projednávané kauzy, ale i k tomu, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na její dosavadní život, a tak se alespoň zčásti citově vyrovnat s tím, co se jí stalo. Takové prohlášení může oběť učinit ústně i písemně, a to v kterémkoliv stadiu trestního řízení, přičemž jej soud může využít jako důležitého vodítka při svém rozhodování o konkrétním druhu a výši ukládaného trestu (individualizace soudního trestání) a o přiznání uplatněného nároku oběti na náhradu nemajetkové škody v penězích. V neposlední řadě se prohlášení oběti může stát důležitým mementem i pro pachatele, aby začal přemýšlet o tom, co vše svým činem způsobil a jaké možnosti se mu k jeho odčinění nabízejí.

Dalším zajímavým právem oběti je její právo na ochranu před druhotnou újmou, kterou návrh zákona vymezuje v obecné rovině *jako ochranu před újmou způsobenou nikoli trestným činem, ale v důsledku přístupu orgánů veřejné moci, zejména policie a orgánů činných v trestním řízení, zdravotnických zařízení, a dalších subjektů, včetně sdělovacích prostředků* (§ 2 odst. 5) a specifikuje pak konkrétními opatřeními a postupy, které mají vznik takové újmy eliminovat. Jimi se rozumí právo oběti na to, aby bylo zabráněno jejímu kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, která je podezřelá nebo s osobou, proti níž se vede trestní řízení (§ 17), omezení otázek směřujících do intimní oblasti vyslychané oběti a jejich šetrné kladení, včetně práva oběti podat proti takové otázce protokolovanou námitku (§ 18), právo být v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví, přičemž zvlášť zranitelná oběť může toto žádat i ohledně tlumočnicka (§ 19), právo na doprovod k úkonům trestního řízení a podání vysvětlení důvěrníkem (§ 21), kterým může být obětí zvolená, fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, poskytující jí psychickou pomoc, přičemž může (ale nemusí) mít současně i postavení zmocněnce (§ 50 TrŘ).

Zřejmě pro většinu obětí trestných činů, kterým vznikla škoda na zdraví, pozůstalých po obětech a obětí sexuálně zaměřených trestných útoků, resp. u dětských obětí, zůstane nejdůležitějším právem jejich *právo na peněžitou pomoc spočívající v jednorázovém poskytnutí peněžní částky k překlenutí zhoršené sociální situace v důsledku spáchaného činu*, popř. vznikla-li nemajetková újma a jedná-li se o oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo dítě, jež se stalo obětí trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 TrZ), i *u úhradě nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby* (v takovém případě však jen do celkové výše 50 000 Kč).

Předpokladem poskytnutí peněžité pomoci je jednak skutečnost, že nebyla trestným činem způsobená nemajetková újma, škoda na zdraví nebo škoda vzniklá v důsledku smrti oběti plně nahrazena a oběť, resp. pozůstalý splňuje další, taxativně vyjmenované zákonné podmínky (státní občanství ČR, trvalý nebo oprávněný pobyt na území jiného členského státu EU, za určitých podmínek i cizinec, a to vše jen za předpokladu, že k trestnému činu došlo na území ČR). Stát neposkytne peněžitou pomoc ani v případech, kdy půjde o nízké bodové ohodnocení (pod 100) za bolest, jde-li o škodu na zdraví, anebo pokud je oběť stíhána jako spoluobviněný, nedala souhlas k trestnímu stíhání nebo neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost, např. tím, že bez vážného důvodu nepodala oznámení o trestném činu nebo s odvoláním na svůj poměr k pachateli odepřela vypovídat.

Jednorázová peněžitá pomoc se poskytuje oběti, které byla trestným činem způsobena škoda na zdraví v paušální částce ve výši 50 000 Kč, příp. ve výši, kterou prokazatelně taková oběť utrpí jako ztrátu na výděлку a prokázané náklady spojené s léčením, přičemž nepřekročitelný horní limit součtu z různých titulů takto poskytnuté peněžité pomoci nesmí být více než 200 000 Kč. Jak již bylo výše uvedeno v jiné souvislosti, přechází nově nárok oběti na náhradu škody a nemajetkové újmy vůči pachateli v rozsahu poskytnuté peněžité pomoci na stát. Bez významu není ani odkaz na občanský zákoník, kterým se řídí právní vztahy týkající se poskytování peněžité pomoci, nejsou-li předmětem speciální úpravy navrhovaného zákona o obětech.

Ustanovení týkající se práv obětí procesní povahy jsou rovněž obsahem související novelizace trestního řádu, která kromě toho *zlepšuje i postavení poškozeného rozšířením okruhu jeho dosavadních oprávnění, mají-li tato procesní povahu.* Jde např. o právo poškozeného prostudovat v přiměřené době spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování při jeho skončení (§ 166 odst. 1 TrŘ). Z řady dalších změn trestního řádu v souvislosti s přijetím nového zákona o obětech stojí za zmínku bezvýjimečný zákaz konfrontace poškozeného mladšího osmnácti let s obviněným, a to v případě trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (§ 104a odst. 5 TrŘ).

Další významnou novinku představuje *zavedení předběžných opatření*, kterými může soud, popř. v některých případech v přípravném řízení i státní zástupce, výrazně snížit jak riziko další viktimizace oběti, včetně jejích blízkých, tak recidivy obviněného. Taxativní zákonný výčet nově zaváděných předběžných opatření (§ 88c TrŘ) zahrnuje *zákaz styku s poškozeným, jeho blízkými, popř. i jinými osobami jako např. se svědky, zákaz vstupu a zdržování se ve společném obydlí a jeho bezprostředním okolí, zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami, zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě, zákaz vycestování do zahraničí, zákaz držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k trestné činnosti, zákaz užívat, držet nebo přechovávat alkoholické nápoje nebo jiné návykové látky, zákaz hazardních her, sázek a hraní na hracích přístrojích, zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti umožňující opakování nebo pokračování v trestné činnosti.*

Primárním účelem přitom zůstává ochrana oběti, nikoli zajištění osoby obviněného nebo zajištění dosažení účelu trestního řízení. Předběžná opatření by měla trvat tak dlouho, jak to bude vyžadovat jejich účel, nejdéle však po dobu trestního řízení, tj. do právní moci rozsudku, příp. jiného rozhodnutí, jímž řízení končí.

S odkazem na tuto ochranu a další zde nekomentovaná práva a korespondující povinnosti státních orgánů i dalších institucí a subjektů působících v oblasti pomoci obětem trestných

činů lze dospět k závěru, že navrhovaná nová úprava se poměrně úspěšně snaží o výrazné zlepšení dosavadního, spíše tristního, postavení a role oběti před, v průběhu i po skončení trestního procesu.

2. ÚSKALÍ, PROBLÉMY A NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

K předloženému vládnímu návrhu byly ještě před zahájením a posléze i v průběhu jeho projednávání v poslanecké sněmovně uplatněny některé zásadní připomínky,³ které se týkaly zejména těchto oblastí:

- Návrh zákona o obětech trestných činů *se zaměřuje jen na částečnou pomoc obětem trestné činnosti, ale opomíjí zlepšení vymahatelnosti náhrady škody pro poškozené.* Znamená to, že nepřinese reálné posílení náhrady škody vzniklé trestnou činností. Morální satisfakce a bezprostřední pomoc obětem krátce po spáchání trestného činu nemůže být dostačující, neboť pro oběť je klíčové, aby pachatel v rámci možností napravil v co největším rozsahu svým jednáním způsobený následek. K tomu nestačí přijmout nový zákon o obětech trestných činů, ale je třeba novelizovat i související ustanovení trestního řádu a odpovídající změny promítnout i do civilněprávních předpisů, jakými jsou občanský soudní řád, insolvenční zákon, exekuční řád aj.
- Přestože návrh zákona přináší výrazné *rozšíření informační povinnosti* ze strany orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů působících v oblasti pomoci obětem, je jednak požadováno její další rozšíření *o poskytování informací o opravných prostředcích*, jednak zajištění toho, *aby byly informace zprostředkovány oběti vždy neprodleně*, tj. bez zbytečných průtahů.
- V zájmu optimálního zajištění náhrady škody způsobené oběti trestného činu je navrhováno doplnit jako jednu z podmínek, kterou má soud při svém rozhodování *o podmíněném propuštění* podle § 88 odst. 1 a 2 TrZ vzít v úvahu, skutečnost, *zda odsouzený nahradil či jinak odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem, vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem nebo se o to alespoň prokazatelně pokusil.*
- Pro některé nevládní organizace (v čele s BKB) poskytující tradičně v minulosti pomoc obětem trestných činů je *obtížně akceptovatelná nová úprava poskytování právního poradenství a zastupování oběti před soudem*, když tuto oblast by napříště směli zajišťovat *pouze jako právní pomoc advokáti*, a ostatním subjektům *by tak byla ponechána jen možnost poskytovat právní informace* (§ 39), a to ještě jen za předpokladu, že pro tento druh služby získají akreditaci podmíněnou tím, že budou disponovat alespoň jednou osobou, která získala úplné vysokoškolské vzdělání v oboru právo v magisterském studijním programu (§ 41 odst. 3). *Proto požadují, aby jim byla možnost poskytovat právní poradenství a zprostředkovávat právní zastupování obětí před soudem navrácena.*

³ Připomínky zpracovalo v dubnu 2012 deset nevládních organizací (Bílý kruh bezpečí, La Strada, České sdružení obětí dopravních nehod, Diakonie, Elektra, Charita, In Iustitia, Liga lidských práv, Poradna pro občanství – občanská a lidská práva, Rozkoš bez rizika) a rozeslalo je poslancům jako své „Stanovisko k návrhu zákona o obětech trestných činů“, tedy v průběhu projednávání návrhu zákona parlamentem.

- Poměrně ostré kritice nevládních organizací bylo podrobeno i údajné ničím *nepodložené zvýhodnění Probační a mediační služby*, která má být podle navrhované právní úpravy automaticky zapsána do registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů (§ 48 odst. 1, písm. d), ač pro to nemá vytvořeny nezbytné personální a odborné předpoklady, a proto se požaduje, *aby její kompetence v oblasti pomoci obětem byly buď výrazně omezeny, nebo podléhala stejným akreditačním kritériím jako ostatní poskytovatelé.*⁴

Z výše uvedených připomínek a výhrad k návrhu zákona o obětech je zřejmé, že v některých případech jde o partikulární zájmy dosud více či méně v oblasti pomoci obětem monopolně působících subjektů (nestátních organizací) a jako takové nejsou z hlediska sledovaných cílů a účelu zákona rozhodující; naopak akceptace jiných by mohla přinést oběti další výrazné zlepšení jejího postavení a šance domoci se plné nebo alespoň maximálně možné náhrady trestným činem způsobené škody, popř. nemajetkové újmy. Za takou lze považovat zejména prvou připomínku, která proto bude i předmětem dalšího výkladu.⁵

Předně se navrhuje *rozšířit* základní zásady trestního řízení upravené trestním řádem o nový princip zajišťující poškozenému lepší uplatnění jeho práv než dosud, a to ve shodě se zdůrazněním významu restorativního aspektu trestního řízení. Konkrétně se navrhuje doplnit § 2 TrŘ o nový odstavec tohoto znění „(15) Orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit; řízení musí vést s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti.“

Dále se navrhuje zavedení nového institutu upraveného *doplňným ustanovením § 81c TrŘ*, které by umožnilo na návrh poškozeného v případě, že odsouzený neplní svou povinnost hradit škodu (nemajetkovou újmu, vydat bezdůvodné obohacení) uloženou pravomocným vykonatelným rozhodnutím soudu, uspokojit jeho nárok tím, že soud mu vydá (až do výše jeho nároku) majetkové hodnoty, věci či částky utržené za jejich prodej. Předpokladem takového postupu by bylo předcházející pravomocné rozhodnutí o jejich propadnutí, příp. zabránění. Podobný postup by bylo možné zavést rovněž u uložených peněžitých trestů, ze kterých by se měly v budoucnu uspokojovat především nároky poškozených. Nárok poškozeného by tímto způsobem přešel na stát. Navrhovaný institut by tak synergicky spojil zájem státu na zajišťování nelegálně nabytého majetku, tedy odčerpávání výnosů z trestné činnosti, které je tím nejúčinnějším prostředkem prevence další trestné činnosti, a současně zájem poškozených na reálném uhrazení škody způsobené trestným jednáním pachatele.

Současná úprava umožňuje sice orgánům činným v trestním řízení zajistit pro poškozeného jeho nárok na majetku obviněného a zajišťuje, aby s majetkem, který byl podle § 47 odst. 4 TrŘ zajištěn, nebylo dále nakládáno, aby nebyl zcizen a aby tak byl nárok poškozeného zabezpečen. I v případě, že se podaří nárok tímto způsobem zabezpečit, nepředstavuje

⁴ Na tyto výhrady a návrhy zareagovala Probační a mediační služba, která vydala a poslancům distribuovala v polovině dubna 2012 své Prohlášení ke „Stanovisku nevládních organizací k návrhu zákona o obětech trestné činnosti“ i k souvisejícím návrhům legislativních změn, v němž vyvrací uplatněné kritické připomínky a odmítá navrhované legislativní změny, resp. je parlamentu nedoporučuje přijmout.

⁵ Srov. blíže materiál „Doplňující návrhy k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů“ zpracovaný pod vedením H. Marvanové v prosinci 2011, který byl pak v modifikované podobě vtělen i do pozměňovacího návrhu projednaného a schváleného Ústavněprávním výborem Poslanecké sněmovny dne 22. 11. 2012.

ovšem tento postup pro poškozeného jistotu, že dosáhne uspokojení, neboť pokud byly vůči obviněnému uplatněny i další pohledávky, nemá poškozený přednostní právo být ze zajištěného majetku uspokojen a často tak na něj zbude jen zlomek původně zajištěné hodnoty. Právě proto je tak důležité, aby se docílilo i *změny civilněprávních předpisů*. V souladu s výše citovaným pozměňovacím návrhem projednaným 22. 11. 2012 Ústavněprávním výborem se proto navrhuje doplnit návrh nového zákona o obětech trestných činů takto:

- v *občanském soudním řádu* doplnit do § 265 právní úpravu obdobnou ustanovení § 47 odst. 7 trestního řádu, tzn., že by se s majetkem obviněného, na který se vztahuje rozhodnutí o zajištění mohlo nakládat jen po předchozím souhlasu soudu a v přípravném řízení státního zástupce, samozřejmě s výjimkou případů, kdy by byl výkon rozhodnutí prováděn k uspokojení pohledávky státu,
- pro případ, že by v trestním řízení nebylo rozhodnuto o nároku poškozeného na náhradu škody a bylo-li po *zahájení nalézacího řízení o nároku na náhradu škody vydáno předběžné opatření*, jímž se pachateli zakáže nakládat s majetkem, který byl zajištěn podle trestního řádu, je soud povinen rozhodnout o odkladu výkonu rozhodnutí. Pokud poškozený získá v civilním řízení exekuční titul, může se přihlásit do *řízení o výkonu rozhodnutí*, které bylo odloženo (§ 266 o.s.ř.),
- pro případ, že *ve výkonu rozhodnutí* bude prodána věc, která byla zajištěna v trestním řízení, se orgánu činnému v trestním řízení umožňuje vztáhnout zajištění i na eventuelní zbytek výtěžku, který se má vrátit povinnému,
- v rámci *prodeje movitých věcí, nemovitých věcí a podniku a při zřízení soudcovského zástavního práva* se poškozenému zajišťuje pořadí ke dni právní moci rozhodnutí o zajištění věci podle trestního řádu. V případě, že si poškozený nárok nechá zajistit soudcovským zástavním právem, měl by být uspokojován ve stejné skupině jako věřitelé, jejichž pohledávka je zajištěna zástavním právem,
- *pohledávky náhrady škody na zdraví* by měly být vždy uspokojovány, nebudou-li mít výhodnější pořadí, před pohledávkami dalších přihlášených věřitelů, půjde-li o výkon rozhodnutí prodejem movitých věcí, případně před ostatními pohledávkami při prodeji nemovitosti nebo podniku.

V rámci *zřízení exekutorského zástavního práva* by se poškozenému mělo zajistit pořadí ke dni právní moci rozhodnutí o zajištění věci podle trestního řádu. V případě, že by si poškozený nechal nárok zajistit exekutorským zástavním právem, měl by být uspokojován ve stejné skupině s věřiteli, jejichž pohledávka je zajištěna zástavním právem. Návrh by však bylo nutno podat v době, kdy bude trvat zajištění podle trestního řádu.

Do *insolvenčního zákona* se navrhuje zakotvit možnost, aby mohl být poškozený za splnění dalších podmínek přednostně uspokojen z majetku zajištěného v trestním řízení. Pro pořadí by byla rozhodující doba vzniku zajištění podle trestního řádu.

Kromě toho se navrhuje, aby byly *pohledávky věřitelů na náhradu škody způsobené na zdraví* zařazeny mezi přednostně uspokojované pohledávky, a to jednak jejich zahrnutím do výčtu tzv. pohledávek postavených na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou, které se uspokojují v plné výši kdykoli po *rozhodnutí o úpadku*, jednak jejich zahrnutím mezi výčet přednostně uspokojovaných pohledávek v případě, kdy nestačí dosažený výtěžek ze zpeněžení majetkové podstaty k uspokojení všech dosud nezaplacených, v průběhu *konkursního řízení* uspokojovaných, pohledávek.

3. ZÁVĚREM

Není jistě překvapující, že výše uvedené, v mnohém směru „revoluční“ návrhy změn především těch trestněprocesních předpisů, které vyžadují i korespondující změny v oblasti netrestní, nejsou všemi odborníky z oblasti občanského a obchodního práva vždy bezvýhradně vítány. Navzdory tomu jsou tyto návrhy, byť nejsou součástí původního vládního návrhu zákona, v rámci probíhajícího projednávání předmětné normy v Poslanecké sněmovně diskutovány. Naděje, že alespoň některé z nich se stanou součástí nového zákona o obětech trestných činů, tak zůstává zachována. Přijetí nové právní úpravy ve znění posledních pozměňovacích návrhů, by tak nepochybně vedlo ke komplexnímu zlepšení postavení obětí nejen v průběhu trestního procesu, ale i po jeho skončení.

Příležitost v souvislosti s přípravou nového zákona o obětech přijmout takovou právní úpravu, která by zajistila poškozeným lépe než dosud domoci se náhrady jim trestnou činností způsobené škody ovšem vyžaduje, aby stát jednoznačně upřednostnil restorativní prvky trestní spravedlnosti před retribučními⁶, tj. preferoval náhradu škody a znovuobnovení stavu narušeného trestným činem před pouhou represí v podobě ukládání sice přísných, ale v zásadě k ničemu nevedoucích nepodmíněných trestů (srov. vysoké procento recidivy po propuštění, nárůst zadluženosti odsouzených, neúměrné zatížení daňových poplatníků náklady výkonu trestu odnětí svobody, aj.). Toho lze docílit pouze za předpokladu koordinovaných a provázaných novelizací trestněprávních norem a navazujících ustanovení civilních a správních předpisů.

prof. JUDr. Helena Válková, CSc.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

⁶ Bliže srov. VITOUŠOVÁ, P., MARVANOVÁ, H., VÁLKOVÁ, H. *K (ne)vymahatelnosti náhrady škody způsobené trestným činem a nedostatečnému zajištění práv poškozených nejen v trestním řízení*. Praha: BKB, listopad 2011.

Helena Válková

Assistance to the Victims of Criminal Offenses, Compensation and its Enforcement in the Light of New Legislation

***Abstract:** The paper is devoted to the analysis of the strengths and gaps in the new draft of the Victims of Crime Act, which has been, from March 2012, debated in The Chamber of Deputies. Explanation is given as to the basic characteristics of this Act and the new institutions that lead to significant improvements in the status and rights of victims before, during and after criminal proceedings, as well as the areas, which, unfortunately, still remain on the outskirts of the attention of policies and legislation, particularly the lack in enforceability of compensation for those damaged by criminal activity. Included are also suggestions for desired changes to the Criminal Code which would have to be necessarily accompanied by changes in non-criminal legal norms and standards such as the Code of Civil Procedure, Insolvency Regulations, Code of Execution, etc.*

***Key words:** victim, victim impact statement, criminal proceedings, enforceability of damages, restorative justice*